

2021. GODINA ČITANJA – KNJIŽEVNI SUSRET S MIROM GAVRANOM

Judita – slika žene u svojem vremenu

INTERVJU VODILE: Klara Kos i Ivona Grlić

Godina 2021. značajna je godina jer obilježavamo petstotu obljetnicu Marulićeve *Judite* i dvadesetu obljetnicu objavljivanja *Judite* Mire Gavrana, koji je naš najprevođeniji i najizvođeniji pisac. Povodim tih proslava susreli smo se s njim 12. svibnja 2021. u Knjižnici Vladimira Nazora na Kajfešovu bijegu, gdje nam je govorio o svojoj, Marulićevoj i biblijskoj *Juditi* te o vrijednosti čitanja i utjecaju čitanja na zdravlje i emotivnu stabilnost.

Kad Vam se rodila ideja da napišete *Juditu*?

Točno 2000. sam počeo s pripremama i do kraja iste sam ju napisao, te je 2001. godine objavljena. Znači od ideje do realizacije je prošlo točno godinu dana, ne više. Možda čak koji mjesec manje. Relativno sam ju brzo napisao. Najduže je zapravo trajala priprema, jedno 5, 6 mjeseci. Prvu verziju sam napisao u jednom dahu, u jednom tjednu, a drugu, treću i četvrtu kroz naredna 4 mjeseca. Išla je uistinu brzo, kao da ju nisam pisao, već zapisivao. Mislim ona se stvarno lako čita. Baš ste optimalno sve rasporedili: kompozicija jezik, ta doza arhaičnosti. Sve se savršeno poklopilo i vjerojatno je zato i toliko uspješna. Potiče sve, ne samo učenike koji ju imaju za lektiru, da možda pročitaju Maruliću „*Juditu*“.

Je li stara Marulića *Judita* bila poticaj za pisanje nove Gavranove *Judite*?

Kao što znate, Marko Marulić je 1501. godine napisao *Juditu*, te je onda prošlo 20 godina dok ju nije objelodanio. Nekako se poklopilo da sam ja 2001. godine objavio *Juditu*, pa je moj urednik izjavio kako sam ju ja napisao povodom 500. obljetnice pisanja Marulićeve „*Judite*“, što nije istina. Ja sam u biti obožavao Marulića. Pročitao sam ga kad sam imao 15 godina. Budući sam ja sam Slavonac, a i roditelji su mi bili učitelji, meni je štokavsko narječje bilo na neki način urođeno i *Judita* mi je na oko bila teška. Ali sam čitajući taj spjev, koji nije dugačak i ima pedesetak stranica, u biti osjetio tu neku ljepotu drugačijeg arhaičnog izričaja. To mi je bilo šarmantno, pa sam lagano čitao i zapravo me je Marulić doveo do toga da pročitam ono što je njega nadahnulo da ju napiše. To je jedna epizoda iz Biblije, za koju sam kasnije saznao da se ne pojavljuje u Biblijama kod pravoslavaca i protestanata, i nije inspirirala samo Marulića, već i brojne druge slikare, književnik i pisce u Europi kroz proteklih 700 godina. On je vjerno slijedio sve što piše u Bibliji, međutim ono što njegovu *Juditu* razlikuje od ostalih jest jedno predivno oslikavanje ženske osobe u vremenu kad je on živio.

U Vašoj *Juditi* čitaju se dijelovi o intimnom životu mlade djevojke...

Kad sam ju pisao mislio sam da ću napisati nešto za sebe, nešto intimno. Htio sam prikazati jednu mladu ženu u patrijarhalnom okruženju i dotaknuti se pitanja političke manipulacije.

Stalno sam si postavljao pitanje zašto ljudi koji vode Betuliju šalju baš nju u vojni logor, vođi okupatorske sile. Tko bi poslao svoju ženu ili sestru? Zašto su baš izabrali Juditu? E, pa zato što je udovica i zato što ima seksualno iskustvo. Za ostale je djevojke tada bilo neprihvatljivo da imaju seksualno iskustvo ako nisu udane, i kamenovali bi ih. Judita je bila udana za Manaša, koji se spominje u samo jednoj rečenici. Tako sam ja izmaštao da je ona imala ljubavnu vezu s jednim mladićem za kojeg se nije udala, da je Manaše bio grubijan, da je njeno prvo seksualno iskustvo bilo negativno... Kad sam pisao svoju „Juditu“ nisam se referirao na Marulića, već na Bibliju, te će u mom idućem 13. izdanju biti objavljena moja, Marulićeva „Judita“ i biblijski izvornik u jednoj knjizi. Naime, doživio sam da je moja „Judita“ bude objavljena u čak 12 izdanja na hrvatskom, ali i ostalim jezicima: u Pragu na češkom, u Parizu na francuskom, u Sloveniji na slovenskom, pa čak i u Španjolskoj na katalonskom.

Zašto je čitanje Marulića važno za nas danas?

Iako je prije njega bilo nekoliko stvarno dobrih pisaca, ipak njega nazivamo ocem hrvatske književnosti. On je napisao prvo veliko djelo i na njega možemo biti ponosni. Možemo biti ponosni i na ovaj naš kontinuitet od 5 stoljeća pisanja i stvarno imamo što čitati i proučavati, imamo se na što nasloniti. Neke nacije imaju tek stotinjak godina književnosti, recimo Slovenci čija književnost počinje prije nekih 150 godina. Makedonska je puno kasnije čak. Jako je bitno, i to sam oduvijek govorio, da djeca čitaju i upoznaju Marulića. To je kao da djecu u Engleskoj ne upoznate sa Shakespeareom i „Hamletom“ i slično. Ali sam Marulić je

dosta zahtjevan i kad bi djeca nakon čitanja njegove „Judite“ pročitala samo mali dio biblijske epizode ili moje „Judite“, sve bi im bilo jasno.

Iako je Vaša *Judita* pisana za suvremenu publiku, jezik je vrlo neobičan..

Tako da sam ja pisao „Juditu“ kao ženski roman gdje sam htio pokazat šta se događa s jednom senzibilnom ženom kad njome manipulira netko s pozicijom moći, te prikazati njen emotivni život jer se udaje za čovjeka kojega ne voli i dolazi u jednu situaciju koja ju nadilazi i njen odlučan potez ju čini heroinom. Želio sam po biblijskom izvorniku napraviti priču koja će biti bliska današnjem čitatelju. Odlučio sam je zapisati jednim pomalo arhaičnim jezikom, tako da ljudi pomisle da su stvarno pronašli njene zapise i da to simulira jezik kojim je Biblija pisana. Kad sam ju napisao, knjiga je nekako brzo krenula i 2004. sam u Frankfurtu imao veliku promociju i moja „Judita“ je tad bila izdana na 10 jezika.

Čini mi se da taj arhaičan jezik daje neku draž čitanja tog romana ...

Tada je Ante Stamać, naš poznati pisac, profesor na filozofskom koji je mnogima predavao književnost, prišao i upitao me znam li da sam ja svojom „Juditom“ vratio aorist u hrvatsku književnost. Malo sam zastao, i odjednom sam shvatio da je doista aorist na neki način bio protjeran iz hrvatske književnosti nakon Drugog svjetskog rata. Ja sam ga koristio jer sam mislio da ću na taj način donijeti ono nešto. Vjerujte mi, kad sam ju napisao mislio sam da sam ju napisao za svoju dušu i da ću bit sretan ako doživi tri izdanja, a evo izlazi 13., malo drukčije izdanje. Ideju smo dobili od norveškog izdanja, jer su oni mojoj „Juditi“ pridodali biblijsku epizodu koja ima dvadesetak stranica, a njihova Biblija ju ne sadrži. Smatram da će objavljivanje tri različite verzije „Judite“ u jednoj knjizi znatno olakšati samo razumijevanje priče.

Je li za Vas pisanje oslobođenje tereta i tajni koje pritišću, kao što to kažete u *Juditi*?

Potreba za pripovijedanjem je teško objašnjiva. Mislim da ni jedan pisac ne treba sjedati za stol ako nema neku veliku potrebu nešto pripovjediti na svoj način i dati to drugima da čitaju. Mene uvijek neka tema, neki junaci i neka situacija dovedu do ideje kojim ću jezikom ispisati svoju knjigu. Potpuno je drukčiji jezik „Malih neobičnih ljudi“ od jezika „Judite“, „Krstitelja“ ili „Poncija Pilata“. Kao što imam potpuno različite drame s različitim ciljevima. Nekad je to da čovjeka emotivno dirneš, nekad da se zamisli nad svijetom, nekad pišeš da bih ga nasmijao i da bi primijetio neke stvari koje si ti primijetio kod ljudskih mana i slično. Tako da je odgovor dosta širok, jer svaka knjiga donosi neki novi razlog i neku novu potrebu za pripovijedanjem.

U Vašoj *Juditi* zrcali se snaga žene. Ona je toliko jaka da može dugo postiti, toliko je lijepa da se u nju zaljubljuju i njena sluškinja i muškarci...

Često sam pisao tekstove u kojima su žene glavni junaci. Jedna od mojih najigranijih drama jest „Ljubavi Georgea Washingtona“ gdje se opisuje susret žene i ljubavnice Georgea Washingtona, pa roman „Klara“, pa na kraju krajeva i „Judita“. Zašto volim uzimat ženske junake? Pa, volim da je književnost emotivna, volim da je fabula bitna, volim imati razvoj junaka – moj junak ne može biti isti na prvoj i zadnjoj stranici. Ako je on isti, onda se ništa nije dogodilo... Volim ljude vidjeti u teškim, dramatičnim situacijama i onda vidjeti kako se oni razvijaju i međusobno se odnose. Judita od početka donosi veoma tešku situaciju gdje se mora očitovati na ono što se od nje traži. Mora zauzimati brze stavove. Lako je dobar biti, kako se kaže, međutim pravi čovjek se prepozna u teškim životnim situacijama ili na poslu. Puno sam se družio sa glumcima, režiserima, kostimografima i dosta sam s njima surađivao kroz proteklih 40 godina. Ali, tko je kakav saznamo tek kad počnemo raditi predstavu. Odmah

se vidi tko kasni, tko je odgovoran, tko je kreativan, tko se drži ili ne drži dogovora. Zašto je nama književnost zanimljiva? I film? I kazalište? Jer pokušavamo vidjeti sebe u tim likovima. Želimo vidjeti kako bismo se mi očitovali u određenoj situaciji, kako bismo postupili.

Judita za sebe u romanu kaže da je Božja odabranica. Jeste li time željeli poručiti da je posebna?

Pa, ona to negdje osjeća. Ima osjećaj odabranosti, jer ono sve šta je prethodilo njenom životu heroine dalo joj je neke znakove da je ona odabranica i da ju je sve što je prethodilo pripremalo za trenutak gdje se mora, na neki način, aktivno prema životu postaviti i kasnije iskoraknuti iz nekakve manipulacije u koju je postavljena.

U *Juditi* stoji da je svakome određena patnja i bol koju nosi u nebo. Koji je smisao patnje po Vašem mišljenju?

Smatram da sve što nam se dogodi u životu, na ovaj ili onaj način nas formira. Zamislimo čovjeka koji ne doživi ništa loše... On se ne bi ni razvijao... Prije deset godina pročitao sam podatak da su Nijemci napravili analizu ljudi koji su dobili na lutriji milijunske dobitke: oko 100, 200 milijuna eura i više. Deset godina od dobitka 90% njih je imalo manje novca nego u vrijeme dobitka. Propali su. Neki se ljudi beskrajno mijenjaju na gore, kad im bude bolje. Svaka vrsta događaja u našem životu nas tjera da budemo bolji ili gori. Moj pokojni otac uvijek je govorio: „U dobru se ne uzvisi, u zlu se ne ponizi.“ Eh, sad, kako da nas ono što nam se događa, krupno, važno ili nevažno, ne poljulja? Naš bi nekakav cilj trebao biti da se izgradimo kroz mladost i godine odrastanja, studija i slično, da ojačamo i da budemo čvrsti jer ne znamo šta dolazi. Možda nam tu malo pomogne i literatura i filmovi.

Kažete da i uspjeh, za koji svi težimo, također može biti opasan?

Tako je! Nagledao sam se glumaca i režisera koji su propali baš zato što im je krenulo dobro. Čak dobro više uništi čovjeka od neuspjeha. Svi odmah pomisle da su uhvatili Boga za bradu, a ne razumiju da su sve od njega i dobili. Kad otkrijemo svoj talent, trebamo ga usavršavati. Ali, kad ga usavršimo, trebamo se truditi da nam to ne zavrti glavom i da pomislimo da smo važniji od nekog drugog. Bez svih nema svijeta, i to je Bog tako rasporedio. Što bi se desilo kad bi svi bili pisci, ili kad bi svi bili glumci? I ono najvažnije... Oduvijek sam govorio da zamislite čovjeka na pustom otoku. Da tamo živi cijeli život. Rodi se tamo zaboravljen od svih. On se ne može ostvariti ni kao dobar ni kao zao čovjek. Sami po sebi mi ne vrijedimo ništa. Mi vrijedimo kroz druge ljude. Samo kroz drugog možemo biti dobri ili loši, pozitivni, emotivni... Kad to malo osjetimo shvatimo da nismo jedino mi važni u životu, već da su tu i ljudi oko mene – moji prijatelji, moji susjedi, moji kolege... To nas sve literatura, umjetnost, film, život i svakodnevno iskustvo natjeraju da počnemo šire doživljavati život. Jer možda izbjegnemo neku situaciju, ako pročitamo da je netko u istoj napravio budalu od sebe... Zato su komedije važne. Mi u komediji pokažemo čovjeka maloga i naoko ga ismijemo, ali ga pokažemo u situaciji u kojoj možemo i mi biti. Na primjer, kako pada, kako se diže, kako ispada nespretni i smiješan i slično.

Knjige imaju i terapijsku moć...

Svakako! Kažu da srce kuca 10% sporije, čovjek se umiri. Kao što je dobro malo pomaziti mačku ili psa tako i knjiga uistinu djeluje terapijski. Prije 10-ak godina u Velikoj Britaniji uzeli su dvije skupine mladih ljudi od 14 godina i pratili su ih 20 godina. Jedna grupa nije voljela čitati, a druga je. Pratili su njihovu sudbinu od 14. do 34. godine. Ustanovili su da su pripadnici grupe koja je voljela čitati bili čak zdraviji i emotivno stabilniji od ovih što nisu čitali. Dokazali su na znanstveni način da je književnost na neki način čak i korisna. Da ne

pričamo o stjecanju većih znanja... Tko čita lakše izražava svoje misli i osjeća i lakše se kasnije nametne u svom poslu.

U jednom se trenutku Judita pita zašto Mojsije ne može ući u odabranu zemlju... Ona kaže da zna odgovor, ali ga ne želi napisati. Koji je to odgovor?

On je zapravo ušao u obećanu zemlju. Temu braka i prijateljstva i posla, sve ih možemo promatrati kao obećanu zemlju. Mislim da su blagoslovljeni ljudi koji su odabrali posao koji im odgovara i koji su sami htjeli, a ne onaj na koji su ih roditelji nagovorili. Nezamislivo mi se buditi 40 godina i raditi posao koji ne volim. Uvijek ćeš tad dati minimum svojih sposobnosti. Uvijek kažem djeci da ne slušaju ni mamu ni tatu pri odabiru škola. Oni će umrijeti, a djeca će i dalje morati raditi posao koji ne vole. Kad sam bio vaših godina, svi su me uvjeravali da se jedino od pisanja ne može živjeti. Evo, živim od pisanja vrlo solidnim i lijepim životom. Ispunjen sam i lijepo mi je što radim taj posao. Ako imaš viziju što želiš raditi, prati ju. Ako netko želi živjeti na otoku sam, ako se želi baviti turizmom ili lovom ili uzgajanjem ribe i u tome nalazi sreću, pa tko je taj koji će njemu reći da je to pogrešno?

Koliko ispitujete i proučavate temu novoga djela?

Meni zapravo više vremena ode na pripremu za pisanje, nego na četiri verzija nekog djela. Na primjer, za „Krstitelja“ sam potrošio dosta vremena čitajući jedno 30-35 knjiga vezanih za biblijske starine, načine života u Palestini i starom Rimu i slično. Da ne govorim o „Kafkinom prijatelju“. To je isto jedan kratak, mali roman, isto preveden na 10 jezika, prošle godine na litvanski. Uglavnom, duže sam proučavao sve o Kafki i njegovu životu, da bih potom sjeo i napisao roman po svome, poštujući faktografiju. Unio sam drukčije njihove odnose prema ženama i ti muško-ženski odnosi su u toj priči ključni. Njih dvojicu odrede njihove žene i to se sve zapetljalo i raspetljalo na svoj način, ali sam proučio sve živo.

Poznato je da svoja djela pišete rukom, a ne na računalu. Zašto?

Meni je moja sestra, koja je profesorica književnosti i 11 godina je starija od mene, kad sam počeo pisati sa 16 kupila pisaču mašinu. Nakon mjesec dana znao sam već tipkati bez gledanja. Ali nekako najviše volim veliku bilježnicu – lijevo pišem, a desno ubacujem. Kasnije su došla i računala koja sve to mogu dovesti u red. Međutim, ja već 30 godina imam gospođu koja to pretipkava i ja i dalje pišem štampanim rukopisom. Meni je to draže. Jednostavno mi je to intimnije. Naravno, šaljem prijateljima mailove i slično, ali pisati volim u bilježnicu. To je moj intimni ručni rad.

